

“МАЙДАН” РОМАНЫНЫН ЖАРАЛЫШЫНЫН ИДЕЯЛЫК-ЭСТЕТИКАЛЫК ӨБӨЛГӨЛӨРҮ

Жанрдык “эн-белгиси” боюнча “Майдан” көп пландуу, жалпы элдик оор мүшкүлдү кеңири эпикалык масштабда чагылдырган социалдык-психологиялык роман. Анда окуянын жүрүшүн жөнөкөй баяндоого караганда каармандардын ички дүйнөсү, психологиялык абалы, сезим-туюмун көрсөтүү башкы планга чыгып, көңүл ошого көбүрөөк бурулат. Кыргыз адабиятындагы көркөм сүрөттөөнүн мындай деңгээлине У.Абдукаимов дүйнөлүк, орус адабиятынын мыкты үлгүлөрүн, классиктердин тажатпас тажрыйбасын кыйла жылдары кадалып өздөштүрүүнүн натыйжасында жетишкен, айрыкча Л.Толстой менен Ф.Достоевский сындуу адам турмушунун чиелешкен байланыш, карым-катыштарын кылдат иликтеген философиялык, көркөм-психологиялык чыгармаларынан чоң сабак алган. Кыйла жылдарын котормочулукка жумшаган автордун кеңири эпикалык пландагы чыгармасынын толук чыгып-чыкпай чоң талашка түшүп калышынын бир себеби ошол кездеги улут адабиятында өкүм сүргөн көркөм-эстетикалык принциптерге, көз караш, позицияларга коошпой, идеялык-көркөмдүгү, автордун предметке мамилеси жагынан таптакыр карама-каршы чыккандыгына байланыштуу. Анын үстүнө “Майдан” романынын жаралышы кыйла жылдар кыргыз совет адабиятында өкүм сүргөн “конфликтсиз теория” жарамсызга чыгарылып, турмуш көрүнүштөрүн реалисттик ыкмада чагылдыруу аз-аздан жайыла баштаган чакка туш келген. Экинчиден, роман реализмдин негизги жанры, такай изденүүдө, калыптанып калган формаларын жаңылап, өзгөртүп, кеңейтүү касиетине ээ форма. Бул жагынан алганда “Майдан” кыргыз прозасында роман жанрынын “туруктуу каттоого” алынган жаңы калыпка негиз салган формасы катары да кызмат өтөйт.

У.Абдукаимовдун “Майдан” романынын кыргыз совет адабиятындагы ала турган орду жалаң эле көркөм форманын туюнтуу мүмкүнчүлүктөрүнүн кеңейишинен көрүнбөйт. Роман ириде башка жанрлардын ичара карым-катышына да олуттуу таасир көрсөтөт; көркөм өнүгүүнүн өзүнчө бир этабын аныктайт; сүрөттөөнүн жаңыча формасын, эпикалык салттардан өзгөрүлүшүн белгилейт. Дегинкиси “Майдандын” жаралышы кыргыз прозасы улут көркөм сөз өнөрү эпостук идеализациялоодон реалисттик баяндоого өтүп, өнүгүүгө тоскоолдук кыла баштаган эски адабий канон, жансыз шарттуу формалардан аз-аздан бошоно баштаган чакка, көркөм сүрөттөө өзүнө ылайык стилге көчө баштаган кезге туш келген. Буга чейинки анын чыгармачылыгы, 30-40-жылдары үзүндү катары жарыяланган повесть, аңгемелери, очерки болочокто жазылчу “негизги китепке” даярдык, реализмди өздөштүрүүнүн өзүнчө бир “машыгуу аянтчасы” катары кызмат өтөдү окшойт. “Реализмдин сүрөттөөнүн бир ирет туруктуу тандалып алынган сүрөттөө ыкмаларынан, аркыл ыкшоо формаларынан “өзүн-өзү тазалашы”, жандуу жана улам-улам жаңыланып турчу мазмундун катып калган форма менен токтолбогон күрөшү анын ички өнүгүүсүн түзүп турат,- деп жазат академик Д.С.Лихачев.- Реализмдин жаңылыкка жакындыгы, форма менен мазмундун өзгөрүлүп турушуна кызыкдарлыгы жалпы эле искусствонун белгиси катары эсептелет: ал канчалык табигый өң-түскө ээ болсо биз ага ошончолук эртерээк көнө баштайбыз” (Д.С.Лихачев. Поэтика древнерусской литературы. Издание третье, дополненное. – М.:Наука, 1979, с.154).

Көркөм сүрөттөөнүн калыптанып калган динамикалуу ыкмасынан бошонуп, анализ, синтезге умтулуу улут адабиятында реалисттик салттар жайыла баштаган чакка туш келип, кыргыз совет адабиятында баяндоонун жаңыча ыкмасына өтүү У.Абдукаимовдун “Майдан” романынан башталды. Каармандын ички дүйнөсүн көркөм изилдөө же

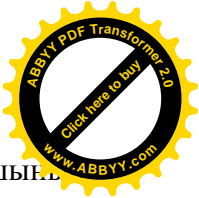

Ч.Айтматов белгилеген “толстойдук манеранын” кыргыз совет адабиятында орун-орун алышы кандай карама-каршылыктарга учураганын ошол эле Ч.Айтматовдун өзүнүн чыгармачылык тажрыйбасы, анан да Узакбай Абдукаимовдун биринчи китеби чыккандан аз өтпөй “Майдан” романынан чоң талашка түшүп калышы деле кашкайтып көрсөтүп бере алат. Кыргыз совет адабияты профессионалдык калыптануу кыйынчылыгын башынан кечирип жаткан 30-40-жылдары өкүм сүргөн көркөм стереотип, канондордон кутулуш үчүн биралдын белгилүү убакыт, экинчи жагынан көркөм кыртыш даярдалышы керек эле. У.Абдукаимов деле тапталган жолго түшүп, утурумдук саясий конъюнктурага төп келген чыгарма жаратып салса “Майдандын” биринчи китеби антип чоң талкууга, кызуу талашка түшмөк деле эмес, катардагы романдардын бири катары учурунда кыйла мактоого арзып, коомдук-саясий сыйургалга туш келип калышы толук мүмкүн болчу. Учурдун эреже-талабына шайкеш келген эчен чыгармалар учурунда уу-дуу мактоого арзып, мамлекеттик сый-урматка татып, авторлору материалдык-моралдык колдоого ээ болуп келишкени жалганбы? Жаңычыл чыгармасы кандай тагдырга туш келерин У.Абдукаимовдун өзү деле жакшы билген. Өзү тикеден-тике аралашып келаткан адабий процесстин талылуу маселелерин, көркөм-эстетикалык принциптердин ордун идеялык багыт, көркөм образдардын чечмелениши жакшы менен өтө жакшынын ортосундагы азыноолок түшүнбөстүктөрдүн кантип четтетилгендигин көрсөтүү ээлеп калышынын себеп-жөнүн, чыгармачылыкка карата мындай мамиленин опурталдуулугун түшүнгөн. Болбосо анын деле башкаларчылап “бактылуу турмушту”, жыргалчылыкта жашап жаткандардын шаңдуу одасын жаратышка кудурет-мүмкүнчүлүгү жетиштүү болчу. Бирок да чыгармачылыкка сергек мамиле андай азгырыктардан У.Абдукаимовду коргоп турган. Эчен жылдар ичтен даярдап келген “согуш жана тынчтык” темасын нукура реалисттик деңгээлде чагылдырыш үчүн кыйла жылдарын дүйнөлүк классикалык адабий салттарды үйрөнүү, сабак алууга жумшап отурушунун бир себеби ушул.

“Майдан” романынын жазылышына кайсы бир деңгээлде бийик көркөм үлгү, чоң адабий мектеп катары кызмат өтөгөн “Согуш жана тынчтык” эпопеясынын жанрдык “эн белгисин” аныктоо кыйын жумуш экенин эскертип, Л.Толстой аны калыптанып калган бекем эреже-тартиптерге коошпогон жаңычыл чыгарма катары сыпаттап минтип жазган: ““Согуш жана тынчтык” деген эмне? Бул роман эмес, поэмага да жакындабайт, тарыхый хроника деп айтыш да кыйын. “Согуш жана тынчтык” автор кайсы формада баяндагысы келсе ошондой формада баяндалган чыгарма” (Л.Толстой. О литературе. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1955, с.115). Улуу жазуучунун көркөм философиясы боюнча автор өзү мыкты билген, башкалар анчалык айтып бере албас теманы гана көркөм иликтөөгө алышы абзел, ошого бап келчү ыктуу форманы табышы керек. Ал эми чыгарманын роман, повесть же тарыхый хроника аталышы анын көркөмдүк деңгээлине анчалык деле таасир көрсөтө албайт.

Ушул ыңгайдан алганда, “Майдан” романы да Узакбай Абдукаимовдун өзү гана айтып берчү, кыйла жылдарды камтыган ички даярдыктын натыйжасы. Ал эми анын согуштун аяктаганына кыйла жылдар өтүп, совет эли тынч турмушта жашап, “замбиректердин үнү угулбай” калган кезде жарыкка келиши саясий-тарыхый себептерге байланыштуу. Романдын жаралышына кандай объективдүү жана субъективдүү мүнөздөгү шарттар зарыл болгондугу, эмнеликтен автор кеңири эпикалык планда жазууну максат кылган романын эртерээк чыгарууга ашыгышынын себебине кийинчерээк токтолобуз. Ага чейин жанрдын трансформацияланышы тууралуу кепти уланта берели.

У.Абдукаимовдун кыйла жылдарды камтыган чыгармачылык таржымалында “Майдан” романынын орду өзгөчө. Кеп бул жерде аталган роман анын өмүр баянындагы жалгыз ири чыгармасы, “негизги китеби” болгонунда гана эмес, “Майдан” кыргыз совет прозасындагы этаптык, көркөм сүрөттөөнүн жаңыча системасын улут көркөм сөз өнөрүн байралткан чыгарма. Бул роман аркылуу улуттук адабиятыбыздын өзүнчө бир доору, көркөм сүрөттөөнүн динамикалуу ыкмасы, окуядан окуя кууган, сюжеттик фабулага негизделген чыгармалардын доору аяктап, Ф.Достоевский белгилеген “анализ менен

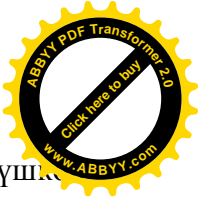

синтездин” учуру келди. У.Абдукаимовдун негизги көркөм жетишкендиги, ачылышынын маани-мазмуну мына ушул жагдайга байланышкан. “Майданга” чейинки автордун повесть, аңгемелери, драмалык чыгармалары анын ири эпикалык жанрга кайрылууга чейинки даярдыгы, “каламын көнүктүрүү” аракеттери катары кызмат өтөдү окшойт. Акыйкатта да кыйла жылдык “чыгармачылык тыныгуудан” соң У.Абдукаимовдун ири эпикалык жанрга кайрылуусу биринчи иретте көркөмдүк зарылдыктан чыкса, экинчи жагынан буга чейинки топтолгон адабий камылга, даярдыктарын текшерчү чоң адабий сыноо болгон. Ал эми романдын эмнеликтен 50-жылдардын аягы, 60-жылдардын башында жазылышы ошол кездеги коомдук-саясий жагдай-шартка байланышкан маселе. Албетте, “Майдан” романы жарыкка чыккан мезгилде деле советтик адабият коммунисттик идеологиянын камчысын чаап, коммунизмди куруучунун моралдык кодексин ишке ашырууга таяныч болуп, идеялык күрөштөрдүн изи суумак турсун айрым учурларда кайра күчөй баштаган чак болчу; социалисттик реализмдин эреже-талаптары “хрущевдук алабаарда”, “брежневдик дымыгуу” кездеринде деле бекем сакталып, “оюн эрежесин” бузгандардын айрымдары чет өлкөлөргө айдалып, калгандарынын чыгармаларынын чыгышы кыйын ишке айланып калган учур эле.

А бирок коммунисттик цензура күчүндө экенине карабай Узакбай Абдукаимов “Майдан” романын мындан да курч, “чындыктын бетин калкалабай” мындан да ачыгыраак жаза албай калган өкүнүчүн 1-китептин талкуусунда жашырбай ортого салып отурат. Анткен менен социалисттик реализм адабиятында андай “ачыгыраак” жазылган чыгарманы кандай тагдыр күтүп турганын аңдашка ашкан акылдын деле кереги жок. Жаңы чыгармадан кадалып идеялык ката издегендер, алеки саатта авторуна саясий кине тага койчулар “Майдан” романы чыккан кезде деле жетиштүү болчу. Ошондой кызыл камчы сынга туш келген А.Токомбаевдин “Кандуу жылдар” дастаны менен К.Маликовдун “Балбай” поэмасына тыюу салынып, ошондой эле мамилеге “замана” адабий агым өкүлдөрүнүн туш келиши жаалы катуу коммунисттик идеологиянын кандайлыгын кашкайта көрсөтүп туруу го. Саясий айыпка жыгылган авторду эмнелер күтөрүн У.Абдукаимовдун өзү деле жакшы билген. Ошондон ал кыйла жылын котормочулукка, орус жана дүйнөлүк адабияттын көркөм мектебин өздөштүрүүгө жумшап, өзү айткандай “ачыгыраак” кезди күтүп, көркөм чыгармачылыктан өзүн оолак кармап келген. Бекеринен Улуу Атамекендик уруш учурунда жазуу ниети пайда болгон жаңы романын арадан кыйла жылдар өткөндөн кийин баштап, чыгармасын саясий жагынан кынтыксыз бүтүрүү аракетин көрүп отуруптурбу.

Улуу Атамекендик уруштун көркөм чагылдырылышы кыйла эле татаал, карама-каршылыктуу эволюцияны басып өтпөдүбү. Бул процесстин башында байкалган жасалма пафос, жасалма схемалуулуктун ордун кылдат көркөм талдоо, ири алааматтын жеке адам турмушуна алып келген трагедиясы бийик көркөмдүк-философиялык деңгээлде аңдала башталган. Уруш биринчи иретте жеке адамга, анын үй-бүлөсүнө, жамаатына, коомго оор сыноо, опсуз трагедия алып келери, жөнжай адамдардын тынч турмушу бузулуп, пенде баласынын жайчылыкта билинбеген эмоциясын ачыкка чыгарып салчу куралдуу кагылыш. Ал пенде баласынын кимдигин, кандайлыгын, адеп-ыйманын да катаал сыноодон өткөрчү тиреш.

“Майдан” романында аскер адамдары, уруш улам күчөгөн сайын колуна курал алып, жоокердиктин “оор борчун” аткарууга аттанган жөнжай кишилер, аркыл курак, улут өкүлдөрүнүн бир максатты аркалаган аракет-кыймылдарынын кеңири эпикалык панорамасы тартылган. Кыргыз совет адабиятынын профессионалдык деңгээли кадыресе жогорулап калган чакта жаралган У.Абдукаимовдун романынын өзүнө чейинки чыгармалардан айырмачылыгы жалаң эле сүрөттөө масштабынын кенендиги, каармандарынын көптүгү, алардын аркылдыгына байланышкан эмес; ал ириде автордун предметке карата мамилесинин өзгөчөлүгү менен айырмаланып турат. Бул жагынан алганда, “Майдан” автор белгилегендей кыйла эле “ачыгыраак жазылган” чынчыл чыгарма, элдин башына түшкөн оор алааматтын кандай болгонун, анын жеке адам

турмушуна алып келген трагедиясын жаап-жашырбай, “калкалабай” жалпыга түшкүч апааттын оорчулугун, опсуз трагедиясын реалдуу баяндаган роман. Жана жогоруда айтылгандай, жаңы чыгарманын толук чыгып-чыкпай чоң талашка түшүп калышы анын улут адабиятындагы жаңычылдыгына, өзгөчөлүгүнө байланышкан маселе. Ал өзгөчөлүк “Майданда” окуялардын ырааттуу баяндамасына караганда каармандардын ички ой-сезими, “жан дүйнө диалектикасын” көркөм иликтөөгө көбүрөөк көңүл бурулушунан байкалат.

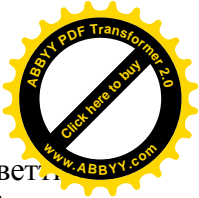
Предметке карата алдагыдай көнүмүштөн тыш көркөм-эстетикалык принцип кадыресе калыптанып калган адабий шаблон, стереотиптердин азгырыгынан кутула элек көпчүлүк кыргыз жазуучуларына жакпай, алардын салкын-суз мамилесин пайда кылган. Өйдөтө сөз башында белгиленгендей, “Майданга” чейин “согуш жана тынчтык” темасы кыргыз совет адабиятында кеңири эпикалык масштабда чагылдырыла элек болчу. Эч ким даай албаган темага кыйла жылдарын котормочулукка арнаган У.Абдукаимовдун батынышын ошондон айрым каламдаштары өгөйлөбүрөөк кабылдаган окшойт.

“Майдан” жанрдык проблематикасы жагынан да өз учуру үчүн кыйла жаңычыл, өзгөчөлүү чыгарма. Ал өзгөчөлүк биринчи иретте, оң каарман маселесинен, социалисттик реализм туу туткан эреже-принциптерге кайчы келчү жагдайлардан байкалат. Романдын поэтикасына мүнөздүү андай белгилерди профессор М.Борбугулов кылдат баамдап, таамай белгилеген: “Анда элдин тынч турмушу менен кан күйгөн согуш, оорук менен майдан, малчынын турмушу менен солдаттын турмушу, кыштак менен шаар, адам менен айбан, техника менен табият, жаш менен кары, сүйүү менен жек көрүү, жылдын мезгили менен күндүн мезгили, өлүү менен тирүү, катардагы солдаттын демейдеги тиричилиги менен миллиондогон адамдардын тагдырын чечкен бийликтеги адамдын иши. Өлүм коркунучун башынан өткөргөн киши менен душмандын солдаттын өз колу менен өлтүргөн адамдын сезүү-туйгусу ж.б.д.у.с. өзүнүн табияты жана мүнөзү, масштабы, көлөмү, мааниси жагынан бири-бирине жакын да, алыс да, окшош да, карама-каршы да, салыштырууга боло турган да, болбой турган да нерселер, предметтер, көрүнүштөр, түшүнүктөр, процесстер ж.б. камтылат”. (М.Борбугулов. Адабият теориясы.- Бишкек, 1996, 170-б.).

“Майдан” романынын поэтикасына мүнөздүү мындай амбиваленттүүлүк ириде анда сүрөттөлгөн турмуш көрүнүшү, жашоо-тиричиликтин мүнөзү менен шартталган. Ал эми романдын 50-жылдардын аягы, 60-жылдардын башында кыска убакыт аралыгында жаралыш себеп-жөнүн айтылуу сынчы К.Асаналиев өлкөнүн ошол кездеги саясий-социалдык өзгөрүүлөрүнө байланыштырып, ушундай шартта гана У.Абдукаимовдун кыйла жылдык чыгармачылык ниетинин ишке ашырылышына мүмкүнчүлүк ачылганын минтип ырастайт. ““Майдан” романынын жазылып калышы, бул КПССтин XX сңездинен кийинки идеологиялык кишендердин бир аз бошотулушунун шарапаты, орус адабиятында В.Дудинцевдин “Жалаң эле курсак камы эмес” (“Не хлебом единым”), А.Солженициндин “Иван Денисовичтин бир күнү” ж.б. чыгармалардын пайда болушу сыяктуу, жаңы адабий-көркөм башталмалардын түздөн-түз кыргыз совет адабиятындагы айкын көрүнүшү деп түшүнүү керек.

У.Абдукаимов бул романды жазууга жана жарыялоого өтө кыска мөөнөт берилгенин (табияттан да, идеологиялык үстөмдүктөн да) эң жакшы сезип, эң жакшы түшүнгөн, ошондон улам ал абдан шашылып иштеген, бөтөнчө экинчи китебинин жыйынтыктоочу соңун, натыйжада, романдын эң бир кульминациялык чекити болгон гедонист Апсамат менен альтруист Качикенин бетме-бет кездешүүсүн сүрөттөөдөн баш тартып, Качикени согушта өлтүрүп, романды бүтүрүүгө аргасыз болгон. Ушунун өзүнөн эле У.Абдукаимов кандай идеологиялык кысымда жашап, иштеп жүргөнүн байкоого болот” (Кеңешбек Асаналиев. Чыңгыз Айтматов: кечээ жана бүгүн. 1-бөлүк. –Бишкек, 1995, 74-б.).

Андай аргасыздык жалгыз эле Апсамат менен Качикенин күтүлгөн “кездешүүсү” эмес, андан да маанилүү Качикенин Чынаркан экөөнүн аягына чыкпай калган мамилесине деле байланыштуу болушу мүмкүн. Андан да У.Абдукаимов чыгармасын жаза электе

чочулап келген божомолу чын чыгып, 1962-жылдын 11-мартындагы “Советтик Кыргызстан” гезитинде Аалы Токомбаевдин ““Майдан” романы жөнүндө учкай сөз” деген макаласы жарыяланган; ойдо жок жерден роман ошентип чоң талашка түшүп калган. Эл акыны “Майдан” социалисттик реализм талабына жооп бербеген, советтик турмуш чындыгын бурмалап көрсөткөн чыгарма экенин ырастап, мындай китептин жарыкка чыгып кетишине жол берген адамдардын жоопкерчилигин кароону Кыргызстан жазуучулар союзуна сунуш кылган. Макала жарыялангандан көп өтпөй кыргыз жазуучуларынын эки күндүк талкуусу уюштурулуп, роман коомдук пикирдин чок ортосунда калган; эки күн ичинде жыйырмадан ашуун киши чыгып сүйлөп, кызуу талаш-тартыштар жүргөн. Ошол талкуунун архивде сакталып калган материалдарын чогултуп адабиятчы Садык Алахан аны атайын китеп кылып чыгарды (Садык Алахан. Узакбай Абдукаимов жана “Майдан” талкуусу.- Бишкек, 2000).

Мына ошол талкууда У.Абдукаимов чыгармасынын жазылыш тарыхына токтолуп, алдына койгон максат-милдеттерин момундай себеп-жагдайларга байланыштырып түшүндүргөн: “Мен бул романды жазамын деп көп жылдар мурда ойлондум эле. Бирок жаза албай жүргөмүн. Ошондуктан романдын айрым деталдары мурунтан эле ойлонулуп жүрүлгөн болучу. Жаза албай жүргөнүмдүн негизги себеби жеке адамга сыйынуу болсо, экинчи себеби, Ата Мекендик согушту баяндаган материалдар, ал жөнүндө жазылган китептер менин колумда болбоду. Анын үстүнө бу китепти кандай жазышты да ойлонуш керек эле”. (Садык Алахан. Узакбай Абдукаимов жана “Майдан” талкуусу, 113-б.).

Романдын алгачкы үзүндүлөрү 1960-жылы “Ала-Тоо” журналына жарыяланып, аялдабай 1-китеби басмадан жарыкка чыккан. Кыйла жылдарын котормочулукка арнаган автордун ири көлөмдүү чыгармасынын жарыяланышы биралдын кыргыз совет адабиятындагы чоң окуя катары кабылданган; аны чыгарманы көкөлөтө мактагандар, сүйүнкүрөбөй кабыл алгандардан тыш, толук жазылып бүтө элек чыгарманын чоң талкууга түшүп калышы деле айгинелеп бере алат.

Арийне У.Абдукаимовдун кыйла жылдар оригинал көркөм чыгарма жаратпай, көбүнесе убада менен гана келатканын, андан жаңы чыгарма күткөндөрдүн алды аксакал болуп карып баратканын башка бирөө эмес, кыргыз совет адабиятын баштоочулардын бири Т.Сыдыкбеков 50-жылдардын башында жарыяланган макалаларынын биринде атайын белгилеп, минтип жазган: “Баялиновдон кийин аксакалыбыз Узакбай Абдукаимов жеке гана убадасы менен ардактуу конок болуп келатат.

-Жаңы повестти жазып жүрөмүн, ал бүткөндө, мына көркөмдүктүн үлгүсүн, силер ошондон аласыңар!- деп Узакемдин айтканын мен биринчи жолу 1938-жылы уккан элем. Анда мен кер мурутчан жигит болчумун, бүгүн мына, буурул баш бабай болуп калдым. Бирок Абдукаимовдун ал повестин окуй элекмин...” (Китепте: К.Асаналиев. Чыңгыз Айтматов: кечээ жана бүгүн. Биринчи бөлүм. – Бишкек, 1995, 72-б.).

Чыгарманын санына эмес сапатына көңүл бурган сараң автордун күтүлбөгөн жерден көлөмдүү роман жазып салышы ошондон айрым каламдаштарына таңкалыштуу сезилип, талаштын өртүн тутантып отурбайбы. Анткен менен антип чыгарма жазбай жүргөн каламдашын сынга алып отурган Т.Сыдыкбековдун өзү ошол эле “Майдандын” 1-китебинин талкуусунда романга оң баа берип, “күттүргөн автордун өзүнүн күчүнө, чарбачылыгына жараша ийгиликке жетишкенин” ырастап сүйлөгөн. У.Абдукаимовдун таланты “улгайып, турмуштан таалим алып, жазуучулукка көнүгүп, буурулданып калганда” келгенин айтып, “романда эмгек бар, достук бар, болгондо да эң жакшы берилген, партиялык жетекчилик да жакшы көрсөтүлгөн. Социалисттик реализм методун четке каккан деген пикир такыр туура эмес” деп, айныксыз чыгармачыл атаандашы А.Токомбаевдин пикирине каршы чыгып, романды ыксыз сынга алгандарды жактырган эмес. Иши кылып, роман “чү” деген жерден чоң сынга кабылып, айрымдар андан саясий-идеялык ката таап, авторго оор кине тагуу аракетине өтүшкөн. Кыргызстан жазуучулар союзунун проза секциясы тарабынан уюштурулган эки күндүк талкуу, жыйынга катышкандардын чыгармага карата позицияларынын кескин айырмалуу, апачык карама-

каршы чыгышынын өзү эле “Майдан” романынын биринчи китебинин көнүмүштөн т.а. адабий окуя экенин ырастап бере алат дегенибиздин бир себеби ушул.

Толук чыга элек жатып топтошкон чоң сынга кабылган “Майдан” романында эң алгач баамга урунган нерсе – романдык мазмунга ээлиги, сүрөттөлгөн турмуш көрүнүштөрүнүн оголе кеңири мезгил-мейкиндик алкакты камтышы, окуяларга саны көп каармандардын, персонаждардын катышуусу, көркөм формасынын кенендиги, булардын баарын бириктирип турган жалпылык катары адеп-ахлактык орчун проблеманын коюлушун көрсөтсө жарашат. Авторду өлкө тагдыры калтыс абалга кабылган чакта адамдардын кантип адеп-ыймандык сыноодон өтүшкөнү, адамгерчилигин кантип сактап калышканы кызыктырат. Жеке адам менен коомдун өз ичара байланыш-катышы да мына ушул адеп-ахлактык чен-өлчөмдөн бааланып, өз баасын алат. Сюжеттик линиялардын өнүгүшү да, чыгарманын композициялык курулушу да, мүнөздөрдүн ачылышы - баары бир максатка байланып, адамдык ар намыс, адеп-ыймандык проблемалар чечүүчү мааниге ээ болуп чыга келет. Ч.Айтматов белгилеген “толстойдук манера” мына ушул адеп-ыймандык маселелерге барып такалат.

Адабияттар:

1. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы 3-е изд., дополненное. – М.:Наука, 1979.
2. Толстой Л.Н. О литературе. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1955.
3. Борбугулов М. Адабият теориясы.- Б. - 1996.
4. Асаналиев К. Чыңгыз Айтматов: кечээ жана бүгүн. - 1-бөлүк. –Б. - 1995.
5. Садык Алахан. Узакбай Абдукаимов жана “Майдан” талкуусу.- Б. - 2000.